

ปัจจัยเอื้อที่ส่งผลต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และกระบวนการดำเนินธุรกิจของ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ประมงท้องถิ่น

อรุณีวรรณ บัวเนี่ยว¹ พายัพ มาศนิยม² ไพรัตน์ จีรเสถียร³ สรรวาทกร พัฒโร⁴

มาเรียนา แหนกาบาร⁵ ฮานาน หะยีมะดีเยาะ⁶ สวัสดิ์ ไหลภาภรณ์⁷

วรารัตน์ คำมณี⁸ คมกริช รุมต่อน⁹ และนवल แก้วสุวรรณ^{10*}

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยเอื้อที่ส่งผลต่อกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และ 2) ศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยเอื้อที่ส่งผลต่อกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ประมงท้องถิ่นจำนวน 10 กลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีการวิเคราะห์ประเด็นเนื้อหาและการจำแนกหมวดหมู่ผลการวิจัย พบว่า 1) ปัจจัยเอื้อที่ส่งผลต่อกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วยปัจจัย 9 ด้าน และ 2) ความสัมพันธ์ของปัจจัยเอื้อที่ส่งผลต่อกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนั้น มีผลต่อกระบวนการเรียนรู้ การดำเนินธุรกิจ การสร้างอาชีพและธุรกิจทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ สร้างรายได้ และต่อยอดความรู้สู่ผลิตภัณฑ์ที่มีความยั่งยืน นอกจากนี้ยังส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมีเทคโนโลยีช่วยบันทึกหรือสื่อสารความรู้และการมีเครือข่ายพันธมิตรช่วยเติมความรู้ใหม่ ๆ ที่สมาชิกภายในยังไม่มี ผลจากการวิจัยสามารถสะท้อนให้เห็นว่าปัจจัยเอื้อมีความสัมพันธ์กับกระบวนการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนตามลักษณะงานของกลุ่มและตามสภาพแวดล้อมบริบทเชิงพื้นที่ นอกจากนี้สามารถนำไปใช้ในการขับเคลื่อนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ประมงท้องถิ่นทั้งในระดับจังหวัดปัตตานี และระดับภูมิภาคให้มีการเรียนรู้เร็วขึ้น เกิดการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อพัฒนาสมรรถนะพร้อมทั้งยกระดับการแข่งขันของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปัตตานีต่อไป

คำสำคัญ : ปัจจัยเอื้อ; การแลกเปลี่ยนเรียนรู้; การดำเนินธุรกิจ; วิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์; ประมงท้องถิ่น

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อีเมล: aruneewan.n@psu.ac.th

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อีเมล: payap.m@psu.ac.th

³ นักวิชาการเกษตรชำนาญการพิเศษ, สำนักส่งเสริมและบริหารวิชาการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อีเมล: pirat.j@psu.ac.th

⁴ อาจารย์ ดร., คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อีเมล: sanwapat.p@psu.ac.th

⁵ นักวิชาการอุดมศึกษา, สำนักส่งเสริมและบริหารวิชาการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อีเมล: mariana.c@psu.ac.th

⁶ นักศึกษาปริญญาโท, คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อีเมล: hanan22559@gmail.com

⁷ อาจารย์ ดร., คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อีเมล: sawat.l@psu.ac.th

⁸ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อีเมล: wararat.k@psu.ac.th

⁹ บรรณารักษ์ชำนาญการ, สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อีเมล: komgrit.r@psu.ac.th

¹⁰ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อีเมล: Nawapon.k@psu.ac.th

* Corresponding author: nawapon.k@psu.ac.th

ISSN: 3027-6977 (ออนไลน์)

Received: June 10, 2025; Revised: June 30, 2025; Accepted: July 1, 2025

Enabling factors affecting knowledge sharing and business operations process of local fishery product processing community enterprise groups

Aruneewan Buaniaw¹ Payap Masniyom² Pairat Jeerasathian³ Sanwapat Pattaro⁴
Mariana Naekabar⁵ Hanan Hayimadeeyoh⁶ Sawat Laipaporn⁷
Wararat Khammanee⁸ Komgrit Rumdon⁹ and Nawapon Kaewsuan^{10*}

Abstract

This research aimed to 1) study the enabling factors affecting the knowledge exchange process and business operations of community enterprise groups, and 2) study the relationship between enabling factors affecting the knowledge exchange process and business operations of community enterprise groups. This is qualitative research using in-depth semi-structured interviews with 10 local fishery product processing community enterprise groups. Qualitative data were analyzed using content analysis and categorization methods. The research results found that 1) The enabling factors affecting the process of knowledge exchange and business operations of community enterprise groups consisted of 9 factors, and 2) The relationship of the enabling factors affecting the process of knowledge exchange and business operations of community enterprise groups has an effect on the learning process, business operations, career and business creation, enabling the community to be self-reliant, generate income, and extend knowledge to sustainable products. The results of the research reflect that promote lifelong learning, with technology to help record or communicate knowledge and having a network of partners to add new knowledge that members do not yet have. The research results can reflect that enabling factors are related to the business processes of community enterprise groups according to the nature of the group's work and the contextual environment of the area. In addition, they can be used to drive community enterprise groups, especially the local fishery product processing community enterprise groups, both at the Pattani provincial and regional levels, to learn faster, and to learn together to develop competencies and raise the competitiveness of Pattani community enterprise groups.

Keywords: Enabling factors, Knowledge sharing, Business operations process, Local fishery product processing, Local fishing

¹Assistant Professor, Dr., Faculty of Communication Sciences, Prince of Songkla University,
E-mail: aruneewan.n@psu.ac.th

²Assistant Professor, Dr., Faculty of Science and Technology, Prince of Songkla University,
E-mail: payap.m@psu.ac.th

³Agricultural Specialist, Office of Academic Extension and Services, Prince of Songkla University,
E-mail: pirat.j@psu.ac.th

⁴Lect., Dr., Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University,
E-mail: sanwapat.p@psu.ac.th

⁵Higher Education Academics, Office of Academic Extension and Services, Prince of Songkla University,
E-mail: mariana.c@psu.ac.th

⁶Master's degree student, Faculty of Science and Technology, Prince of Songkla University,
E-mail: hanan22559@gmail.com

⁷Lect., Dr., Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University, E-mail: sawat.l@psu.ac.th

⁸Assistant Professor, Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University,
E-mail: wararat.k@psu.ac.th

⁹Librarian expert, Dr., Office of Academic Resources, Prince of Songkla University, E-mail: komgrit.r@psu.ac.th

¹⁰Assistant Professor, Dr., Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University,
E-mail: Nawapon.k@psu.ac.th

* Corresponding author: nawapon.k@psu.ac.th

บทนำ

ปัจจุบันสังคมโลกก้าวเข้าสู่สังคมฐานความรู้ ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนที่เน้นการใช้สารสนเทศ ความรู้ และเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนโดยมุ่งเน้นทดแทนการใช้แรงงานคน (Labor) โดยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าวประเทศไทยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ (Cheejaeng, 2008) ในขณะเดียวกันเมื่อก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 มนุษย์ทุกคนจะต้องมีการเรียนรู้และพัฒนาความรู้อยู่ตลอดเวลาและต่อเนื่อง ดังนั้น จึงต้องมีการแสวงหาสารสนเทศและการใช้สารสนเทศเพื่อช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นและเพื่อความอยู่รอดในสังคมยุคใหม่ (Spink & Cole, 2006)

การแข่งขันทางธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจมีความรุนแรงมากเป็นลำดับ จากรายงาน Global Competitiveness Index 2024 (World Economic Forum, 2025) การประเมินศักยภาพในการแข่งขัน 141 ประเทศทั่วโลก พบว่า ประเทศสิงคโปร์เป็นประเทศที่มีศักยภาพในการแข่งขันมากที่สุดในโลก ส่วนประเทศไทยมีศักยภาพในการแข่งขันมากเป็นอันดับ 38 ของโลก ซึ่งปัจจัยด้านนวัตกรรม ความรู้ และความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีดิจิทัล เป็นปัจจัยหลักที่ถูกนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการประเมิน ศักยภาพ รวมทั้งการพิจารณาด้านการส่งเสริมศักยภาพและความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อบังคับถึงความสามารถการแข่งขันของประเทศผ่านวิธีและกระบวนการที่อาศัยความรู้ขับเคลื่อนการแข่งขันเพื่อสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจ รวมถึงการสร้างงานให้แก่ชุมชน

นโยบายการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนภายใต้นโยบายไทยแลนด์ 4.0 มุ่งเน้นการสร้าง ความเติบโตให้กับภาคเศรษฐกิจของประเทศไทยบนแนวคิดเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based economy) โดยเฉพาะนโยบายส่งเสริมวิสาหกิจของชุมชน ซึ่งเป็นนโยบายที่สำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่มการเติบโตให้แก่กลุ่มธุรกิจอย่างก้าวกระโดด (Entrepreneurial Selection Startup Program, 2016) โดยให้ความสำคัญกับการส่งเสริมองค์ความรู้ด้านการเป็นเจ้าของกิจการ (Entrepreneurship) การสร้างเครือข่ายและพันธมิตรผู้ประกอบการ และการบูรณาการความร่วมมือเพื่อการสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน โดยมีการส่งเสริมตั้งแต่กระบวนการสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเป็นระบบ และการได้รับการถ่ายทอดความรู้จากวิสาหกิจชุมชนต้นแบบ ซึ่งในระยะยาวจะส่งผลต่อภาพรวมของภาคเศรษฐกิจของประเทศ อีกทั้งยังเป็นกลไกหลักที่ก่อให้เกิดการจ้างงานในชุมชน (Small and Medium Industrial Institute, 2013) ที่สามารถฝึกฝนเรียนรู้จากประสบการณ์การทำงานจริงและเพิ่มคุณค่าให้วัตถุดิบในชุมชนและสามารถยกระดับการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์และมีมูลค่าเพิ่มขึ้น (Srichan & Kenaphoom, 2022) เช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาแก้วแสนอร่อยปาดาบาระวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสตรีบ้านท่าเสา กลุ่มแปรรูปอาหารทะเลบ้านกำแพงบูดี กลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาแห้งท่าศาลา เป็นต้น

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าทางภาครัฐบาลจะมีนโยบายส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอย่างเต็มที่เพื่อมุ่งยกระดับผลผลิตภาพและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันให้สูงขึ้น (Prasantree, Udom & Butcheewan, 2024) รวมถึงสนับสนุนการปรับตัวไปสู่การเป็นผู้ประกอบการที่ใช้ความรู้ แต่จากการศึกษาและการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงนโยบายการขับเคลื่อนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของภาครัฐบาลและภาคเอกชนของผู้วิจัย พบว่า ส่วนใหญ่เน้นใช้การฝึกอบรมในเรื่องการสร้างแรงบันดาลใจ การสร้างและพัฒนาโมเดลสร้างธุรกิจ กฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง และการตลาดดิจิทัล เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่ต้องใช้เวลาในการเตรียมความพร้อมด้านความรู้มานานตั้งแต่ 2 เดือนจนถึง 6 เดือน ส่งผลทำให้การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนไม่สามารถทำได้โดยทันที สืบเนื่องจากความ

แตกต่างกันทางด้านปัจจัยเอื้อของแต่ละกลุ่มวิสาหกิจที่มีลักษณะแตกต่างกันตามสภาพบริบทและเงื่อนไขต่าง ๆ เช่น คุณลักษณะของสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพ สังคม วัฒนธรรม ทักษะความรู้ส่วนบุคคล ประสบการณ์ของกลุ่ม เงินทุนหมุนเวียน คุณลักษณะของสมาชิกภายในกลุ่ม รวมถึงทุนทางทรัพยากร เป็นต้น (Creative and Innovative Entrepreneurship Program, 2016; Kaewsuwan, Sittichai, & Jeawkok, 2024)

การจัดการความรู้เป็นแนวคิดที่เน้นการเรียนรู้ของผู้อื่น เป็นการเรียนรู้อย่างก้าวกระโดดพร้อมแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) ซึ่งสามารถนำไปใช้ หรือปรับใช้ให้เหมาะสมกับธุรกิจของตนผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านกระบวนการทางธุรกิจ การแบ่งปันประสบการณ์ หรือการเรียนรู้จากข้อผิดพลาด (Lesson learned) (Kaewsuwan, Sittichai, & Jeawkok, 2024) ที่เกิดขึ้นร่วมกันในขณะประกอบกิจกรรมทางธุรกิจ นอกจากนี้ยังช่วยสร้างและส่งเสริมให้เกิดการพึ่งพาเครือข่าย เกิดความร่วมมือทางธุรกิจ (Business Alliance) หรือ พันธมิตรหลัก (Key Partner) ของกลุ่มธุรกิจได้อีกด้วย ดังนั้น ผลจากการใช้แนวทางของการจัดการความรู้ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจะทำให้กลุ่มวิสาหกิจสามารถย่นเวลา เพิ่มสมรรถนะในการแข่งขันได้ แต่ทั้งนี้กระบวนการของการจัดการความรู้ที่ไม่สามารถที่จะดำเนินการได้อย่างสำเร็จลุล่วงหากปราศจากปัจจัยเอื้อที่คอยเสริมและสนับสนุนให้กระบวนการการดำเนินธุรกิจประสบผลสำเร็จได้ ดังนั้นกระบวนการของการจัดการความรู้ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และกระบวนการดำเนินการธุรกิจ จึงต้องอาศัยปัจจัยเอื้อที่คอยหนุนเสริมให้กระบวนการดังกล่าวบรรลุผลและเกิดการเปลี่ยนแปลงทางธุรกิจได้

ปัตตานี เป็นจังหวัดที่มีลักษณะเป็นแบบพหุวัฒนธรรม มีโครงสร้างเศรษฐกิจแบบพึ่งพาภาคการเกษตร อาทิ เกษตรกรเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และประมงท้องถิ่น เป็นหลัก และมีแนวโน้มการปรับตัวสู่ภาคการบริการมากขึ้น ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่า จังหวัดปัตตานีมีการจดทะเบียนการประกอบธุรกิจในด้านต่างๆ จำนวน 325 แห่ง และเป็นธุรกิจประเภทกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน 785 แห่ง (ข้อมูลวันที่ 15 เมษายน 2563) (Community Enterprise Promotion Division, 2020) ซึ่งสูงเป็นอันดับ 3 ของภาคใต้ และเมื่อพิจารณาจำนวนสถิติของการจดทะเบียนการประกอบธุรกิจดังกล่าวแล้วจะพบว่ามีความสอดคล้องกับแนวทางการขับเคลื่อนนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ของรัฐบาลที่มุ่งเน้นการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสร้างมูลค่าที่จะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจของคนในภูมิภาคและประเทศบนพื้นฐานของการใช้ความรู้เป็นกลไกขับเคลื่อน ดังนั้นจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างมากที่จะต้องได้รับการสนับสนุนเพื่อสร้างอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจของจังหวัด ภูมิภาค และประเทศตามลำดับต่อไป

จากความสำคัญของการส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของจังหวัดปัตตานีในช่วงต้นนั้น พบว่า การที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจะประสบผลสำเร็จในระยะยาว รวมถึงกระบวนการดำเนินการธุรกิจได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยกระบวนการของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มวิสาหกิจร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การจัดการความรู้และพัฒนากระบวนการดำเนินการธุรกิจที่มีประสิทธิภาพ แต่ทั้งนี้การที่จะระบุและทราบได้ว่าปัจจัยเอื้อใดที่จะส่งผลต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และกระบวนการดำเนินการธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนั้น ประกอบด้วยปัจจัยใดบ้างนั้นเป็นโจทย์และสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องได้รับการศึกษาในครั้งนี้ สืบเนื่องจากลักษณะของบริบทเชิงพื้นที่และเงื่อนไขของสถานการณ์มีลักษณะที่คล้ายกันแต่มีลักษณะที่ไม่เหมือนกันกับบริบทเชิงพื้นที่อื่น ๆ กล่าวคือ พื้นที่บริบทของจังหวัดปัตตานีมีลักษณะแบบพหุวัฒนธรรม นอกจากนี้สภาพบริบททางภูมิศาสตร์มีลักษณะเป็นแบบพื้นที่ติดทะเลเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาคือ ติดภูเขาและพื้นที่ชุมชนเมือง ดังนั้นสภาพสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพ ทุน

ทางทรัพยากรและสังคมวัฒนธรรมโดยรอบที่จะเอื้อต่อการแสดงออกทางพฤติกรรมในกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และกระบวนการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจจึงมีความแตกต่างกัน ดังนั้น การศึกษาปัจจัยเอื้อที่ส่งผลต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และกระบวนการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ประมงท้องถิ่น จึงมีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนเพื่อให้สามารถตอบโจทย์เชิงบริบทสังคมได้ว่าหากประเทศไทยจะทำการส่งเสริมให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ประมงท้องถิ่น ซึ่งเป็นกลุ่มวิสาหกิจที่สำคัญและเป็นอาชีพ และวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่จังหวัดปัตตานีที่อาศัยอยู่กับทะเลได้รับการพัฒนาและส่งเสริมอย่างถูกต้องและเหมาะสมกับบริบทเชิงพื้นที่ที่จะต้องมีการส่งเสริมและมุ่งเน้นไปในทิศทางใดเพื่อให้สอดคล้องและขับเคลื่อนไปพร้อมกับนโยบายของรัฐบาลไทยแลนด์ 4.0 ให้มีความพร้อมในการทำธุรกิจ สามารถนำไปปรับใช้กับกลุ่มธุรกิจของตนเอง และสามารถใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสามารถพัฒนาได้อย่างรวดเร็วและยกระดับสมรรถนะการแข่งขันได้ในวงกว้าง โดยผลจากการศึกษาในครั้งนี้จะส่งผลต่อการขับเคลื่อนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ประมงท้องถิ่นทั้งในระดับจังหวัดปัตตานี และระดับภูมิภาคให้มีการเรียนรู้เร็วขึ้น เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และคาดว่าจะสามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาชุดความรู้เกี่ยวกับปัจจัยเอื้อให้แก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม สำนักงานส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น เพื่อพัฒนาสมรรถนะพร้อมทั้งยกระดับการแข่งขันของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปัตตานีในวงกว้างต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยเอื้อที่ส่งผลต่อกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ประมงท้องถิ่น
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยเอื้อที่ส่งผลต่อกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ประมงท้องถิ่น

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาแนวปฏิบัติที่ดีในด้านการดำเนินธุรกิจ และขับเคลื่อนธุรกิจด้วยเทคโนโลยี และนวัตกรรมในการบริหารจัดการ มีเครือข่าย หรือพันธมิตรทางธุรกิจ และมีโมเดลธุรกิจหรือแนวทางการดำเนินธุรกิจที่ชัดเจน โดยมีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดหน่วยที่ใช้ในการวิจัยนี้ คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ประมงท้องถิ่นที่ดำเนินการในพื้นที่จังหวัดปัตตานีที่ประสบความสำเร็จ ดำเนินธุรกิจโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลหรือนวัตกรรมในการขับเคลื่อนการผลิต การบริการ หรือกลุ่มธุรกิจที่มีจำนวนยอดขายซื้อหรือยอดขายจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ได้รับการจดทะเบียน หรือรับรางวัลวิสาหกิจชุมชนดีเด่น รางวัลวิสาหกิจชุมชนสัมพันธ์ หรือได้รับการยกย่องจากกลุ่มวิสาหกิจ หรือได้รับการขึ้นทะเบียนเครื่องหมายการค้า

2. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่คัดเลือกเข้าสู่กระบวนการศึกษา ผู้วิจัยทำการคัดเลือก จำนวน 10 กลุ่ม (Powell & Single, 1996; Baumgartner, Strong, & Hensley, 2002) โดยใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจงตามหลักเกณฑ์คุณสมบัติ คือ เป็นกลุ่มธุรกิจวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ประมงท้องถิ่นที่ดำเนินธุรกิจโดยใช้เทคโนโลยี และนวัตกรรมในการผลิตสินค้า ใช้เทคโนโลยี และนวัตกรรมในการดำเนินธุรกิจ มีกระบวนการผลิตสินค้าและบริการอย่างต่อเนื่องโดยมีคุณภาพและมาตรฐานคงเดิม มีมาตรฐานและคุณภาพตรงกับความต้องการของลูกค้า เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีจากชุมชนท้องถิ่น มีแนวทางปฏิบัติที่ดีในการบริหารจัดการ มีเครือข่าย หรือพันธมิตรทางธุรกิจ มีโมเดลธุรกิจ หรือแนวทางการดำเนินธุรกิจที่ชัดเจน หรือมีการจดทะเบียนวิสาหกิจ หรือได้รับรางวัลวิสาหกิจชุมชนดีเด่น หรือรางวัลอื่น ๆ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประเด็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยผู้วิจัยได้ทำการออกแบบประเด็นการสัมภาษณ์และการเก็บรวบรวมข้อมูลตามกรอบแนวคิดทฤษฎีของ Nonaka & Takeuchi (1995) เกี่ยวกับการจัดการความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ แนวปฏิบัติที่ดี ทุนมนุษย์ และทุนสังคม รวมจำนวน 10 ประเด็น 1) ครอบคลุมประเด็นด้านข้อมูลพื้นฐานของกลุ่ม 2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของกลุ่ม เช่น ปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการดำเนินงาน หรือส่งผลต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันภายในกลุ่ม หรือ 3) ปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการเติบโตของกลุ่ม 4) สถานการณ์โควิดส่งผลต่อกลุ่มอย่างไร เช่น กลุ่มวิสาหกิจมีวิธีการสื่อสาร หรือติดต่อกับกลุ่มลูกค้าอย่างไร หรือกลุ่มมีวิธีการเข้าถึงกลุ่มลูกค้าอย่างไร 5) ปัจจัยที่ทำให้คนแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่ม 6) ช่องทางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 7) กลุ่มมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้แก่บุคคลใดบ้าง 8) วิธีการแลกเปลี่ยนความรู้ 9) ช่องทางในการเรียนรู้ และ 10) เครื่องมือในการแลกเปลี่ยนความรู้ ซึ่งสร้างตามวัตถุประสงค์การวิจัยผ่านแนวคิดการจัดการความรู้และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามกระบวนการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ประมงท้องถิ่น ทั้งนี้ในส่วนของเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญเพื่อประเมินประเด็นการสัมภาษณ์กับวัตถุประสงค์การวิจัยก่อนนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจริง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็นต่าง ๆ โดยมีการรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น 1) สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการใช้ควบคู่ไปกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้เห็นภาพและเข้าใจปรากฏการณ์โดยการเตรียมคำถามแบบกว้าง ๆ มาล่วงหน้าแบบไม่จำกัดคำตอบเป็นสนทนาพูดคุยร่วมกัน โดยมีประเด็นอื่น ๆ นอกเหนือจากประเด็นคำถามด้วย และ 2) การสัมภาษณ์แบบเชิงลึกซึ่งสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลด้วยประเด็นคำถามที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษาในเชิงลึก โดยกำหนดตัวผู้ตอบแบบเจาะจงตามเกณฑ์คุณสมบัติที่กำหนดไว้เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบที่สามารถตอบวัตถุประสงค์การศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งทำบันทึกภาคสนาม โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งที่ได้จากการบันทึกข้อมูล การถอดเทปสัมภาษณ์ รวมไปถึงข้อมูลในส่วนอื่น ๆ ที่ได้จากการสังเกต จัดกลุ่มประเด็นเนื้อหาและการจำแนกหมวดหมู่ข้อมูลตามคำถามการวิจัยที่ตั้งไว้ และจะตรวจสอบดูอีกครั้งหนึ่งว่าข้อมูลที่ได้มามีครบถ้วนเพียงพอ เหมาะสม และมีความอิ่มตัว (Saturation) แก่การนำไปวิเคราะห์ในขั้นตอนต่อไป โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2568 ถึงวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2568 รวมระยะเวลา 1 เดือน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ประเด็นเนื้อหาและการจำแนกหมวดหมู่ (Classification approach) โดยดำเนินการตามขั้นตอน คือ 1) จัดระเบียบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ เพื่อให้อยู่ในรูปแบบที่สามารถเข้าถึงและจัดการได้ง่ายในรูปแบบตารางประเด็นหลักประเด็นรอง 2) ผู้วิจัยกำหนดรหัส (Coding) หรือคำอธิบายสั้น ๆ ให้กับส่วนของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่สนใจ หรือประเด็นที่มีความน่าสนใจ 3) สร้างธีม (Theming) โดยทำการจัดกลุ่มรหัสที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกันเพื่อสร้างเป็นธีมหลักหรือแนวคิดที่ครอบคลุมประเด็นการสัมภาษณ์ และกรอบแนวคิดการจัดการความรู้ ทุนมนุษย์ และทุนสังคม 4) ตีความและการวิเคราะห์ ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลภายในแต่ละธีมเพื่อค้นหาความหมายและความสัมพันธ์ หรือรูปแบบ 5) นำเสนอการวิเคราะห์โดยจำแนกตามประเด็นเนื้อหา ทั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า เพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือของผลการวิเคราะห์ โดยดำเนินการ 1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล โดยพิจารณาแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคลที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่ ถ้าข้อมูลต่างสถานที่จะเหมือนกันหรือไม่ และถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่ 2) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย โดยการเปลี่ยนตัวผู้สังเกต หรือสัมภาษณ์ และ 3) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีสังเกตควบคู่ไปกับการซักถามแล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมายและการรวบรวมข้อมูลเอกสารต่าง ๆ มาวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ให้สอดคล้องกับประเด็นหลักและประเด็นรองที่ได้นำเสนอทั้งหมด

6. จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

โครงการวิจัยนี้ไม่มีการคัดเลือกอาสาสมัครกลุ่มเปราะบางเข้าสู่กระบวนการวิจัย โดยผู้วิจัยตระหนักและพึงปฏิบัติตามจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์โดยเป็นไปตามระเบียบของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์และระเบียบของสำนักงานมาตรฐานการวิจัยในคนของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ โดยมีการปกป้องสิทธิ์และสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย พร้อมให้คำรับรองว่าจะรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูลและข้อมูลที่ได้จะวิเคราะห์ในภาพรวมเพื่อการวิจัยเท่านั้น

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาเรื่อง ปัจจัยเอื้อที่ส่งผลต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และกระบวนการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ประมงท้องถิ่น สามารถสรุปผลการศึกษาได้ ดังนี้

1. ปัจจัยเอื้อที่ส่งผลต่อกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

ผลการศึกษา พบว่า คนในจังหวัดปัตตานีมีวิถีชีวิตที่มีความผูกพันกับท้องทะเลตั้งแต่เกิดเนื่องด้วยจังหวัดปัตตานีมีพื้นที่ส่วนหนึ่งติดกับทะเลจึงทำให้คนในชุมชนรอบ ๆ ทะเลมีวิถีชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับทะเลมาเป็นเวลานาน ตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบันทั้งในด้านของรายได้เพื่อการดำเนินชีวิต การหาเลี้ยงชีพก่อให้เกิดอาชีพ สร้างรายได้ให้คนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีการรวมตัวกันทำอาชีพ มีการพูดคุย สานสัมพันธ์กันอีกด้วย รวมถึงเป็นกลไกหนึ่งในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจทั้งภาคการประมงและวิสาหกิจชุมชน ทั้งนี้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลปัจจัยเอื้อที่ส่งผลต่อกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวว่า “.....ปัจจัยที่

ส่งผลต่อการดำเนินงานให้เกิดการเติบโต และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนประกอบด้วยหลาย ๆ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการดำเนินการด้านธุรกิจตั้งแต่ขั้นตอนของการผลิต การจำหน่าย การส่งมอบสินค้าให้กับลูกค้า หรือแม้กระทั่งการทำงานร่วมกันภายในกลุ่ม สิ่งทีกล่าวนวาทังหมดล้วนเกี่ยวข้องกันและส่งผลซึ่งกันและกัน ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ คือ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของกลุ่ม ประกอบด้วย ปัจจัยด้านการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ปัจจัยด้านการแบ่งบทบาทหน้าที่ชัดเจน (เช่น กลุ่มปลาคว่ำปาตาบาระ) ปัจจัยด้านการบริหารการเงินอย่างมีระบบ (กลุ่มบ้านท่าสุ) ปัจจัยด้านการกำหนดราคาที่เหมาะสมและเป็นธรรม ปัจจัยด้านการทำงานเป็นทีม ปัจจัยด้านการเปิดใจแลกเปลี่ยนความเห็น (เช่น กลุ่มแหลมนก, กลุ่มจักสานบางตาวา) ปัจจัยด้านคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ปัจจัยด้านรสชาติหรือเอกลักษณ์ของสินค้าโดดเด่น (เช่น ปลาคว่ำ, กะปิ, ข้าวเกรียบ, สมันกุ้ง) ปัจจัยด้านกระบวนการผลิตที่สะอาดได้มาตรฐาน เช่น อย. และเครื่องหมายฮาลาล และปัจจัยด้านบรรจุภัณฑ์และภาพลักษณ์ของสินค้าตอบโจทยตลาด.....” (กลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาคว่ำแสนอร่อย ปาตาบาระ, สัมภาษณ์ 2 พฤษภาคม 2568; กลุ่มวิสาหกิจชุมชนศิลปประดิษฐ์จักสานบ้านบางตาวา, สัมภาษณ์ 8 พฤษภาคม 2568) ซึ่งมีความสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลประเด็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในเรื่องการเติบโตของกลุ่ม ดังคำกล่าว “.....ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้กลุ่มวิสาหกิจเติบโตไปได้ คือ กลุ่มวิสาหกิจจะต้องให้ความสำคัญกับวัตถุดิบหลักของกลุ่มตัวเอง ช่องทางจำหน่าย การแข่งขันของตลาดภายนอก อุปกรณ์ชำรุด / พื้นที่ที่ไม่เหมาะสม ความผูกพันของผู้นำ และการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาให้กับคนรุ่นหลังได้สืบทอด.....” (กลุ่มแม่บ้านแหลมนก, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2568; วิสาหกิจชุมชนกลุ่มสตรีบ้านท่าสุ, สัมภาษณ์ 5 พฤษภาคม 2568)

นอกจากนี้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ยังพบว่าการดำเนินการให้ประสบผลสำเร็จได้นั้นจะต้องประกอบด้วยปัจจัยที่เอื้อที่ส่งผลต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งสามารถช่วยให้เกิดการสื่อสารร่วมกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้บนประสบการณ์ข้อผิดพลาด แนวปฏิบัติที่ดีของสมาชิกภายในกลุ่ม ก่อให้เกิดการร่วมแก้ไขปัญหา หรือแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ หรือส่งเสริมแนวความคิดต่อยอดสินค้าและบริการ ดังคำกล่าว “.....สมาชิกภายในกลุ่มจะเรียนรู้และพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้กันได้ดีเนื่องจากบรรยากาศภายในกลุ่มที่เป็นกันเอง สมาชิกทุกคนมีความไว้วางใจมีความใกล้ชิดแบบครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่จะมีการพูดคุยระหว่างทำงานเป็นช่องทางหลักของการแลกเปลี่ยน นอกจากนี้จะมีการเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ การสาธิตจริง และการเรียนรู้จากการทำงานประจำวัน เพื่อจุดมุ่งหมาย คือ การถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น (แม่สู่ลูกหลาน เป็นต้น) โดยส่วนใหญ่สมาชิกในกลุ่มจะใช้สถานที่ คือ กลุ่มที่ปฏิบัติงานในการพูดคุย นัดหมายเพื่อประชุมหรือปฏิบัติงานและใช้สมุดโน้ตส่วนตัวในการจดบันทึกเรื่องราว หรือสูตรเคล็ดลับเอาไว้.....” (กลุ่มแปรรูปอาหารทะเลบ้านกำแพงบูดี, สัมภาษณ์ 18 พฤษภาคม 2568) ซึ่งมีความสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลประเด็นช่องทางและสถานที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันภายในกลุ่ม ดังคำกล่าว “.....ช่องทางและสถานที่ในการพูดคุย นัดหมาย หรือประชุมกลุ่มเพื่อหารือ ปรีกษา หรือแบ่งปันประสบการณ์ร่วมกันของสมาชิกภายในกลุ่มส่วนใหญ่จะใช้สถานที่ประจำของกลุ่มเป็นหลัก หรือในบางโอกาสหากสมาชิกไม่ครบองค์ประชุม หรือติดภารกิจเร่งด่วนก็อาจใช้ไลน์กลุ่มในการพูดคุยกันบ้าง ส่วนการจดบันทึกวาระการประชุม หรือมติกลุ่ม หรือเรื่องราวต่าง ๆ จะใช้วิธีการจดบันทึกในสมุด หรือถ่ายวิดีโอเก็บไว้ในโทรศัพท์มือถือ หรือบางครั้งหากได้ไปดูงานนอกสถานที่ เช่นที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนต้นแบบก็จะบันทึกความรู้ที่ได้เอาไว้ในสมุดโน้ต

ด้วย รวมถึงสร้างเครือข่ายเพื่อเชิญมาให้ความรู้ แลกเปลี่ยนกับสมาชิกในกลุ่มไว้ด้วย.....” (กลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาแห้งท่ายาลอ, สัมภาษณ์ 22 พฤษภาคม 2568)

ปัจจัยเอื้อที่ส่งผลต่อกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน มีความสัมพันธ์กับกระบวนการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนตามลักษณะงานของกลุ่ม และตามสภาพแวดล้อมบริบทเชิงพื้นที่ โดยแต่ละปัจจัยส่งผลต่อการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้ประสบความสำเร็จหรือเติบโตได้อย่างยั่งยืนนั้น ซึ่งสามารถสรุปและแบ่งกลุ่มปัจจัยได้ ดังนี้

1. ปัจจัยด้านสถานที่และสภาพบรรยากาศภายในกลุ่ม เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ในการพูดคุยนัดหมายเพื่อประชุม หรือทำงาน ซึ่งเป็นพื้นที่รวมของสมาชิก เช่น ศาลากลางหมู่บ้าน หรือบ้านของสมาชิกเอง ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวเป็น “พื้นที่ปลอดภัย” ในการพูดคุย แบ่งปัน และแลกเปลี่ยนข้อมูลกันได้อย่างอิสระ ทั้งนี้ บรรยากาศไม่เป็นทางการทำให้สมาชิกกล้าแสดงความคิดเห็น ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ (Informal Learning)

2. ปัจจัยด้านความไว้วางใจและความใกล้ชิดแบบครอบครัว เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและเป็นกันเองของสมาชิกภายในกลุ่ม เช่น การเป็นญาติหรือเพื่อนบ้านกันมาก่อน ทำให้เกิดความเชื่อมั่นซึ่งกันและกัน (Trust) ส่งผลให้เกิดการถ่ายทอดความรู้โดยไม่ปิดบัง ไม่หวงวิชา และยินดีช่วยเหลือกันในการทำงานประจำวันของสมาชิกภายในกลุ่ม

3. ปัจจัยด้านการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (Learning by Doing) เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของสมาชิกภายในกลุ่ม การถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น (แม่สู่ลูก หลาน เป็นต้น) ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่เรียนรู้ผ่านการสังเกตและการลงมือทำจริง เช่น การเรียนรู้วิธีทำปลาเค็ม การบรรจุสินค้า หรือการใช้เครื่องมือ ทั้งนี้การเรียนรู้เชิงปฏิบัติเช่นนี้มีลักษณะคล้าย “การฝึกงานในสถานที่จริง” ซึ่งส่งผลให้สมาชิกจดจำได้ดีและสามารถถ่ายทอดต่อได้ง่าย

4. ปัจจัยด้านเครือข่ายพันธมิตร เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีเครือข่าย เช่น มหาวิทยาลัย หน่วยงานรัฐ หรือกลุ่มวิสาหกิจอื่น ๆ ช่วยเปิดโอกาสให้กลุ่มได้รับองค์ความรู้ใหม่ ๆ ดังนั้น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกภายในกลุ่มวิสาหกิจจึงไม่ได้จำกัดแค่ภายในกลุ่ม แต่ขยายไปยังระดับภายนอก ซึ่งเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และแนวคิดเชิงนวัตกรรมในการพัฒนาสินค้าและบริการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

5. ปัจจัยด้านเครือข่ายการสื่อสารและเทคโนโลยีดิจิทัล เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับช่องทางหลักของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสื่อสารภายในกลุ่ม และเครื่องมือที่สนับสนุนการสร้างพื้นที่ของการสื่อสารภายในกลุ่ม เช่น การใช้กลุ่มไลน์ เฟซบุ๊ก หรือวิดีโอในการถ่ายทอดความรู้ทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลา โดยเครื่องมือเหล่านี้ยังช่วยให้สมาชิกที่ไม่สามารถมาร่วมกิจกรรมบางครั้ง ยังสามารถติดตามข้อมูลและฝึกฝนตามคลิปหรือคำแนะนำได้

6. ปัจจัยด้านการบริหารจัดการภายใน เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ การแบ่งบทบาทหน้าที่ชัดเจน การบริหารการเงินอย่างมีระบบ ความผูกพันของผู้นำ (มีวิสัยทัศน์ และเสียสละ) และการกำหนดราคาที่เหมาะสมและเป็นธรรม โดยปัจจัยดังกล่าวนี้ให้กลุ่มวิสาหกิจสามารถดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ลดข้อขัดแย้ง เพิ่มความโปร่งใส และสร้างความน่าเชื่อถือทั้งภายในกลุ่มและต่อผู้บริโภค ประกอบด้วยปัจจัยย่อย ได้แก่ ปัจจัยด้านการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ปัจจัยด้านการแบ่งบทบาทหน้าที่ชัดเจน ปัจจัยด้านการบริหารการเงินอย่างมีระบบ ปัจจัยด้านการกำหนดราคาที่เหมาะสมและเป็นธรรม และปัจจัยด้านความผูกพันของผู้นำ

7. ปัจจัยด้านความร่วมมือของสมาชิก เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำงานเป็นทีม การเปิดใจ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการถ่ายทอดความรู้ เพื่อนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งภายในกลุ่ม ก่อให้เกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้สมาชิกพัฒนาทักษะต่อเนื่อง และลดการพึ่งพาผู้รู้เพียงคนเดียว ประกอบด้วยปัจจัยย่อย ได้แก่ ปัจจัยด้านการทำงานเป็นทีม ปัจจัยด้านการเปิดใจแลกเปลี่ยนความเห็น และปัจจัยด้านการถ่ายทอดความรู้

8. ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์และคุณภาพ เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพของผลิตภัณฑ์ รสชาติ หรือเอกลักษณ์ที่โดดเด่น กระบวนการผลิตที่สะอาดได้มาตรฐาน และบรรจุภัณฑ์/ภาพลักษณ์ของสินค้า ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อความเชื่อมั่นของลูกค้า และเป็นจุดแข็งในการแข่งขันของสินค้าในตลาด ทำให้สามารถตั้งราคาได้เหมาะสมและมีลูกค้าประจำ ประกอบด้วยปัจจัยย่อย ได้แก่ ปัจจัยด้านคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ปัจจัยด้านรสชาติหรือเอกลักษณ์ของสินค้าโดดเด่น ปัจจัยด้านกระบวนการผลิตที่สะอาดได้มาตรฐาน และปัจจัยด้านบรรจุภัณฑ์และภาพลักษณ์ของสินค้าตอบโจทย์ตลาด

9. ปัจจัยด้านภายนอกและโครงสร้างพื้นฐาน เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับวัตถุดิบ ช่องทางการจำหน่าย การแข่งขันจากตลาดภายนอก และอุปกรณ์/พื้นที่ โดยปัจจัยดังกล่าวนี้เป็นปัจจัยที่ควบคุมได้ยาก แต่มีผลกระทบสูงหากกลุ่มวิสาหกิจขาดการวางแผนที่ดี อาจส่งผลกระทบทำให้ต้นทุนสูง ขาดความต่อเนื่องในการผลิต และพลาดโอกาสทางการตลาด ประกอบด้วยปัจจัยย่อย ได้แก่ ปัจจัยด้านวัตถุดิบ ปัจจัยด้านช่องทางการจำหน่าย ปัจจัยด้านการแข่งขันของตลาดภายนอก และปัจจัยด้านอุปกรณ์/พื้นที่

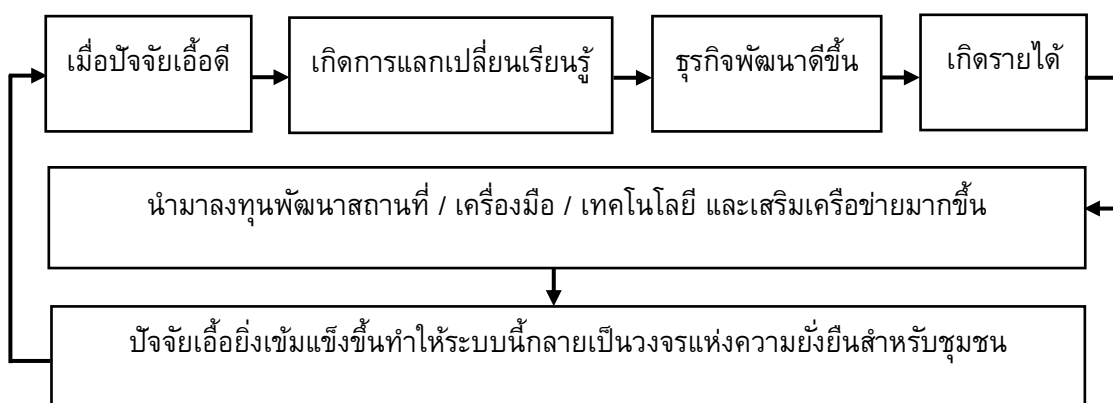
2. ความสัมพันธ์ของปัจจัยเอื้อที่ส่งผลต่อกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยเอื้อทั้ง 9 ด้าน มีผลต่อกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งปัจจัยเอื้อดังกล่าวทำงานร่วมกันในเชิงบูรณาการ เพื่อเสริมสร้างทั้งกระบวนการเรียนรู้ และการดำเนินธุรกิจชุมชนในแง่ของการพัฒนาสังคม โดยปัจจัยเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างพื้นที่ให้สมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกัน ดูแลซึ่งกันและกัน และพัฒนาอาชีพในแบบที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิม การสร้างอาชีพและธุรกิจทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ สร้างรายได้ และต่อยอดความรู้สู่ผลิตภัณฑ์ที่มีความยั่งยืน และเพิ่มสมรรถนะทางการแข่งขันในตลาดได้ โดยผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวว่า “.....ปัจจัยด้านสถานที่และสภาพบรรยากาศภายในกลุ่ม ถือว่าเป็นศูนย์รวมของการทำงาน เรียนรู้ และพบปะประจำวันของสมาชิก บรรยากาศที่ผ่อนคลายไม่ เป็นทางการ ช่วยให้สมาชิกกล้าแสดงออกและแลกเปลี่ยนความรู้และเป็นเวทีในการถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบไม่รู้ตัวได้ในส่วนของปัจจัยด้านความไวใจและความใกล้ชิดแบบครอบครัวนั้น หากสมาชิกในกลุ่มมีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติหรือเพื่อนบ้านทำให้เกิดความรู้สึกปลอดภัยในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ส่งผลให้เกิดความร่วมมือโดยสมัครใจ เช่น การช่วยเหลือกันเรียนรู้ทักษะใหม่ หรือ การแบ่งปันวัตถุดิบ เปรียบเสมือนเป็นพลังขับเคลื่อนที่สร้างความสามัคคี ช่วยลดความขัดแย้ง และรักษาสัมพันธภาพในระยะยาว.....” (กลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาควั่นแสนอร่อยปาดาบาระ, สัมภาษณ์ 2 พฤษภาคม 2568; กลุ่มวิสาหกิจชุมชนศิลปะประดิษฐ์จักสานบ้านบางตาขาว, สัมภาษณ์ 8 พฤษภาคม 2568)

นอกจากการที่สมาชิกในกลุ่มได้เรียนรู้ร่วมกัน ดูแลซึ่งกันและกัน และพัฒนาอาชีพในแบบที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิม แล้วจะต้องมีการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การสร้างเครือข่ายพันธมิตรเพื่อ

ส่งเสริมและพัฒนากลุ่มร่วมด้วยซึ่งผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า “.....ปัจจัยด้านการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงช่วยให้สมาชิกได้ฝึกฝนผ่านกิจกรรมจริง เช่น การแปรรูปปลา การปรุงรส การตาก การบรรจุ และการใช้เครื่องมือทำให้ความรู้เกิดขึ้นในบริบทจริง สัมพันธ์กับการเรียนรู้แบบช่างฝีมือพื้นบ้านเป็นรูปแบบการถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ฝังอยู่ในวิถีชีวิต ไม่ใช่แค่ทฤษฎีในห้องเรียน เช่นเดียวกับการมีเครือข่ายพันธมิตร เช่น มหาวิทยาลัย หน่วยงานรัฐ ภาคประชาสังคม และกลุ่มชุมชนอื่นที่คอยช่วยเหลือ และทำหน้าที่เป็นผู้เสริมพลังช่วยนำความรู้ด้านการบริหารจัดการภายใน การดำเนินธุรกิจอย่างเป็นระบบทำให้เกิดความโปร่งใส ซึ่งส่งผลต่อแรงจูงใจของสมาชิกในการเรียนรู้และมีส่วนร่วมสร้างศักยภาพทางด้านเทคโนโลยีดิจิทัล หรือการตลาดออนไลน์มาประยุกต์เป็นช่องทางสำคัญในการพัฒนาอาชีพและต่อยอดผลิตภัณฑ์ให้ก้าวทันยุคสมัยโดยไม่ละทิ้งรากเหง้าของชุมชน.....” (กลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาแห้งท่ายาโล, สัมภาษณ์ 22 พฤษภาคม 2568) อีกทั้ง กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีความร่วมมือ ร่วมใจกันภายในกลุ่ม สมาชิกช่วยกันบริหารจัดการกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเมื่อกลุ่มประสบปัญหาสมาชิกทุกคนจะให้ความร่วมมือกัน มีความสามัคคี และมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเป็นอย่างดี ซึ่งผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า “.....ความร่วมมือของสมาชิกในกลุ่มทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เช่น การร่วมแก้ไขปัญหา การช่วยสอนเพื่อน การแบ่งปันสูตร หรือวิธีการผลิตที่มีคุณภาพช่วยยกระดับคุณค่าสินค้าชุมชนไปสู่แบรนด์ชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นทุนทางวัฒนธรรม และใช้ความร่วมมือแบบสมัครใจนำไปสู่การเรียนรู้ในงาน และ เรียนรู้จากเพื่อนจะส่งผลต่อการพัฒนาคนในชุมชนและช่วยรักษาทรัพยากรทางทะเล ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีค่าและเป็นทรัพยากรหลักที่หล่อเลี้ยงคนในจังหวัดปัตตานีด้วย ดังนั้น หากคนทุกคนร่วมกันรักษาทรัพยากรไว้อย่างยั่งยืนก็จะช่วยให้คนในจังหวัดสามารถมีทรัพยากรสำหรับดำเนินชีวิต สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ได้อย่างยั่งยืน.....” (กลุ่มแม่บ้านแหลมนก, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2568; วิสาหกิจชุมชนกลุ่มสตรีบ้านท่าเสา, สัมภาษณ์ 5 พฤษภาคม 2568)

ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเอื้อกับกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนั้น มีความสำคัญและเชื่อมโยงซึ่งกันและกันเป็นวงจร ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ การทำงานร่วมกัน และการประกอบธุรกิจอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ความสัมพันธ์กับกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ปัจจัยเอื้อถือเป็นหลักพื้นฐานของการเกิดการเรียนรู้ ซึ่งจะเห็นได้จากสถานที่และบรรยากาศที่ผ่อนคลาย ความใกล้ชิดของสมาชิก ทำให้เกิดการสนทนา การสอนงาน การเรียนรู้จากกันและกันแบบไม่เป็นทางการ สมาชิกไม่รู้สึกเกร็งหรือกลัวผิด จึงกล้าแสดงความคิดเห็นซึ่งนำไปสู่การถ่ายทอดภูมิปัญญาและเทคนิคต่าง ๆ อย่างอิสระ นอกจากนี้แล้วปัจจัยเอื้อยังช่วยสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ เมื่อมีความไว้วางใจและความร่วมมือเกิดขึ้นเป็นประจำจะเกิดวัฒนธรรมที่เน้นการแบ่งปัน ไม่หวงความรู้ ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) โดยมีเทคโนโลยีช่วยบันทึกหรือสื่อสารความรู้ ทำให้สมาชิกใหม่สามารถเรียนรู้จากสิ่งที่ถูกเก็บไว้ได้ และการมีเครือข่ายพันธมิตรช่วยเติมความรู้ใหม่ ๆ ที่สมาชิกภายในยังไม่จะมีจะพัฒนาสู่ความรู้เชิงลึกและความคิดสร้างสรรค์ ท้ายที่สุดจะนำไปสู่การเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้อย่างยั่งยืน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์เชิงวน (Looping Relationship) ของความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเอื้อกับ
กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน
(ภาพโดยผู้เขียน)

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง ปัจจัยเอื้อที่ส่งผลต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และกระบวนการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ประมงท้องถิ่น ผู้วิจัยสามารถสรุปตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

1. ปัจจัยเอื้อที่ส่งผลต่อกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน พบว่า ปัจจัยเอื้อมีความสัมพันธ์กับกระบวนการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ตามลักษณะงานของกลุ่ม และตามสภาพแวดล้อมบริบทเชิงพื้นที่ ซึ่งสามารถสรุปและแบ่งกลุ่มปัจจัยได้ ดังนี้

1. ปัจจัยด้านสถานที่และสภาพบรรยากาศภายในกลุ่ม เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ในการพูดคุยนัดหมายเพื่อประชุม หรือทำงาน ซึ่งเป็นพื้นที่รวมของสมาชิกในการพูดคุย แบ่งปัน และแลกเปลี่ยนข้อมูลกันได้อย่างอิสระ
2. ปัจจัยด้านความไว้วางใจและความใกล้ชิดแบบครอบครัว เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและเป็นกันเองของสมาชิกภายในกลุ่ม ส่งผลให้เกิดการถ่ายทอดความรู้โดยไม่ปิดบัง ไม่หวงวิชา และยินดีช่วยเหลือกันในการทำงานประจำวันของสมาชิกภายในกลุ่ม
3. ปัจจัยด้านการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของสมาชิกภายในกลุ่ม การถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่นผ่านการสังเกตและการลงมือทำจริง ส่งผลให้สมาชิกจดจำได้ดีและสามารถถ่ายทอดต่อได้ง่าย
4. ปัจจัยด้านเครือข่ายพันธมิตร เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีเครือข่าย ช่วยเพิ่มพูนความรู้ทักษะ และแนวคิดเชิงนวัตกรรมในการพัฒนาสินค้าและบริการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน
5. ปัจจัยด้านเครือข่ายการสื่อสารและเทคโนโลยีดิจิทัล เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับช่องทางหลักของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสื่อสารภายในกลุ่ม และเครื่องมือที่สนับสนุนการสร้างพื้นที่ของการสื่อสารภายในกลุ่ม
6. ปัจจัยด้านการบริหารจัดการภายใน เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ประกอบด้วยปัจจัยย่อย ได้แก่ ปัจจัยด้านการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ปัจจัยด้าน

การแบ่งบทบาทหน้าที่ชัดเจน บัณฑิตด้านการบริหารการเงินอย่างมีระบบ บัณฑิตด้านการกำหนดราคาที่เหมาะสมและเป็นธรรม และบัณฑิตด้านความผูกพันของผู้นำ

7. บัณฑิตด้านความร่วมมือของสมาชิก เป็นบัณฑิตที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความร่วมมือของสมาชิกภายในกลุ่ม ประกอบด้วยปัจจัยย่อย ได้แก่ บัณฑิตด้านการทำงานเป็นทีม บัณฑิตด้านการเปิดใจ แลกเปลี่ยนความเห็น และบัณฑิตด้านการถ่ายทอดความรู้

8. บัณฑิตด้านผลิตภัณฑ์และคุณภาพ เป็นบัณฑิตที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพของผลิตภัณฑ์และบริการ ประกอบด้วยปัจจัยย่อย ได้แก่ บัณฑิตด้านคุณภาพของผลิตภัณฑ์ บัณฑิตด้านรสชาติหรือเอกลักษณ์ของสินค้าโดดเด่น บัณฑิตด้านกระบวนการผลิตที่สะอาดได้มาตรฐาน และบัณฑิตด้านบรรจุภัณฑ์และภาพลักษณ์ของสินค้าตอบโจทย์ตลาด

9. บัณฑิตด้านภายนอกและโครงสร้างพื้นฐาน เป็นบัณฑิตที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมและการแข่งขันภายนอกกลุ่มวิสาหกิจ ซึ่งยากที่กลุ่มวิสาหกิจจะควบคุมได้ ประกอบด้วยปัจจัยย่อย ได้แก่ บัณฑิตด้านวัตถุดิบ บัณฑิตด้านช่องทางจำหน่าย บัณฑิตด้านการแข่งขันของตลาดภายนอก และบัณฑิตด้านอุปกรณ์พื้นที่

2. ความสัมพันธ์ของปัจจัยเอื้อที่ส่งผลต่อกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน พบว่า ปัจจัยเอื้อทั้ง 9 ด้านมีผลต่อกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เสริมสร้างทั้งกระบวนการเรียนรู้ การดำเนินธุรกิจ การสร้างอาชีพและธุรกิจทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ สร้างรายได้ และต่อยอดความรู้สู่ผลิตภัณฑ์ที่มีความยั่งยืน นอกจากนี้ยังส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมีเทคโนโลยีช่วยบันทึกหรือสื่อสารความรู้ ทำให้สมาชิกใหม่สามารถเรียนรู้จากสิ่งที่ถูกเก็บไว้ได้ และการมีเครือข่ายพันธมิตรช่วยเติมความรู้ใหม่ ๆ ที่สมาชิกภายในยังไม่มีจะช่วยพัฒนาสู่ความรู้เชิงลึกและความคิดสร้างสรรค์ ทำหน้าที่จะนำไปสู่การเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้อย่างยั่งยืน

การอภิปรายผล

จากผลการศึกษาเรื่อง ปัจจัยเอื้อที่ส่งผลต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และกระบวนการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ประมงท้องถิ่น สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ปัจจัยเอื้อที่ส่งผลต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ประมงท้องถิ่น จากการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่กลุ่มเป้าหมายมีการเน้นย้ำและกล่าวถึงปัจจัยด้านสถานที่และสภาพบรรยากาศภายในกลุ่ม ซึ่งเมื่อพิจารณาจะพบว่าสถานที่และสภาพบรรยากาศภายในกลุ่มมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อาจสืบเนื่องจากสถานที่และสภาพบรรยากาศภายในกลุ่มถือเป็นพื้นที่ปลอดภัย (Safe Space) ที่เอื้อต่อการสนทนา แบ่งปันประสบการณ์ และสื่อสารกันอย่างไม่เป็นทางการ นอกจากนี้แล้วสภาพบรรยากาศที่อบอุ่นและไม่เป็นทางการ มีผลต่อการลดช่องว่างระหว่างสมาชิก เช่น สมาชิกใหม่สามารถเรียนรู้จากสมาชิกเก่าได้โดยไม่รู้สึกกดดัน นอกจากนี้ ยังส่งผลให้สมาชิกกล้าเสนอความคิดเห็นในการปรับปรุงกระบวนการผลิตหรือทดลองแนวคิดใหม่ ๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Wenger (1998) ที่กล่าวเกี่ยวกับชุมชนแห่งการปฏิบัติ (Community of Practice) และบ่งชี้ว่าสถานที่และบริบทที่เป็นกันเองเป็นเงื่อนไขที่สำคัญของการเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่ม และเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีชีวิตชีวาและ

น่าสนใจ เพราะสถานที่และบรรยากาศที่ดี มีความสบาย ผ่อนคลาย มีความเหมาะสมกับแต่ละกลุ่มคน จะทำให้คนหรือสมาชิกภายในกลุ่มมาเจอกันพูดคุย ปรีกษา วิเคราะห์ปัญหา แบ่งปัน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างสบายใจ (Office of Quality Development, Kasetsart University, 2020) ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างควมไว้วางใจและความใกล้ชิดแบบครอบครัว ซึ่งถือเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นเครือญาติหรือเพื่อนบ้าน ส่งผลให้เกิดความไว้วางใจซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการแลกเปลี่ยนความรู้ในชุมชน ทั้งนี้จากผลการศึกษา พบว่า ความไว้วางใจทำให้สมาชิกกล้าแบ่งปันวิธีการผลิต สูตรเฉพาะ หรือเทคนิคสำคัญ โดยไม่รู้สึกลัวว่าจะเสียเปรียบ หรือถูกเอาเปรียบเป็นพฤติกรรมที่สะท้อนวัฒนธรรม “ไม่หวงวิชา” ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนไทยและวิถีประมงพื้นบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีทุนทางสังคม (Social Capital) ของ Qi (2018) ที่เห็นว่า ความไว้วางใจและเครือข่ายทางสังคมมีผลต่อความสามารถของชุมชนในการสร้างความร่วมมือและการพัฒนาอย่างยั่งยืน มากไปกว่านั้นความไว้วางใจช่วยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทำให้สมาชิกภายในกลุ่มกล้าพูดคุยกันอย่างตรงไปตรงมา ไม่ปิดบังความรู้ (Tacit Knowledge) เช่น สูตรอาหาร เทคนิคการตากแห้ง การปรุงรส หรือแม้แต่ช่องทางการจำหน่าย ซึ่งโดยทั่วไปในธุรกิจทั่วไปมักถือเป็น “ความลับ” ทางการค้า ซึ่งการที่สมาชิกเปิดใจเช่นนี้ทำให้เกิดบรรยากาศของ “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” (Learning Community) ที่มีการเรียนรู้แบบเพื่อนสอนเพื่อน (Peer Learning) ซึ่งเกิดขึ้นได้จากความสัมพันธ์ใกล้ชิดที่วางอยู่บนความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และนำไปสู่การดำเนินการธุรกิจของกลุ่มในด้านการแบ่งงานโดยไม่ต้องควบคุมมาก การยืมเงินทุนหรือวัตถุดิบในยามจำเป็น การแก้ปัญหาหรือปรับตัวร่วมกันในช่วงที่ธุรกิจเผชิญความเสี่ยง (Fukuyama, 1995) ซึ่งพอจะกล่าวได้ว่าความไว้วางใจในระดับชุมชนสามารถลดต้นทุนการดำเนินการและสร้างความเข้มแข็งในระบบเศรษฐกิจแบบฐานรากได้ โดยเฉพาะเมื่อสมาชิกภายในกลุ่มมีความเชื่อใจกันและรู้สึกว่าเป็นเจ้าของร่วมกัน ซึ่งธุรกิจของกลุ่มที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมและจริยธรรมนั้นจะคำนึงถึงเครือข่ายความไว้วางใจ และเน้นความร่วมมือมากกว่าธุรกิจทั่วไปที่ขับเคลื่อนด้วยผลกำไรเพียงอย่างเดียว (Kolb, 1984; Fukuyama, 1995)

นอกจากนี้แล้วในส่วนของปัจจัยด้านการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ก็ยังคงเป็นปัจจัยสำคัญของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ประมงท้องถิ่น โดยแสดงให้เห็นว่าสมาชิกภายในกลุ่มส่วนใหญ่มีการเรียนรู้จากการสังเกตและลงมือทำจริง (Learning by Doing) ไม่ใช่เพียงแค่จากการอบรมภายนอกเพียงอย่างเดียวเท่านั้น โดยเฉพาะการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นแม่สู่รุ่นลูก หรือจากสมาชิกอาวุโสไปยังรุ่นใหม่ ซึ่งถือว่าการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติในบริบทชีวิตจริง อาจสืบเนื่องจากการสังเกตและลงมือทำจริง เป็นการเรียนรู้ที่สมาชิกภายในกลุ่มได้ลงมือปฏิบัติฝึกทำซ้ำและแก้ปัญหาร่วมกันระหว่างทำงาน ทำให้ความรู้ฝังอยู่ในกระบวนการผลิตและถ่ายทอดต่อได้ง่ายซึ่งเป็นลักษณะของภูมิปัญญาในบริบท (Contextual Knowledge) ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีวงจรการเรียนรู้ของ Kolb (1984) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมักเริ่มจากประสบการณ์ตรง แล้วสะท้อนคิด ทดลอง และปรับใช้ต่อไป ทั้งนี้การเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติที่อาศัยประสบการณ์ ความรู้มุมมองที่กลุ่มหรือบุคคลมีจากการซักถาม และแลกเปลี่ยนความเห็น ซึ่งนำไปสู่ทางออกใหม่ ๆ ที่แตกต่าง นำความรู้มาคิดใคร่ครวญและแลกเปลี่ยนถ่ายทอดแก่กัน สร้างประโยชน์ให้กับตน ทีม และองค์กรได้ในระยะยาว (Choenram, 2020) ในขณะเดียวกันการบริหารจัดการกลุ่มที่ดี และเพื่อสร้างความแข็งแกร่งในการดำเนินงาน การผลิตสินค้าและบริการ กลุ่มวิสาหกิจจำเป็นต้องมีเครือข่าย

พันธมิตรที่ดีร่วมด้วย ดังนั้น ปัจจัยด้านเครือข่ายพันธมิตร จึงกลายเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญ จากผลการวิจัย พบว่า การมีพันธมิตรจากภายนอก เช่น มหาวิทยาลัย หน่วยงานรัฐ หรือกลุ่มวิสาหกิจอื่น ๆ มีผลอย่างมากต่อการยกระดับความรู้ ทักษะ และแนวคิดของกลุ่ม โดยเครือข่ายพันธมิตรจะช่วยนำองค์ความรู้ใหม่ (เช่น การพัฒนาสูตร การตลาดดิจิทัล การออกแบบบรรจุภัณฑ์) เข้ามาเสริมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้เกิดนวัตกรรมที่ตอบโจทย์ตลาดโดยยังรักษาอัตลักษณ์ชุมชนไว้ได้ (Mettanont, 2017) ทั้งนี้ในมุมมองของการดำเนินธุรกิจนั้นเครือข่ายพันธมิตรยังช่วยเปิดโอกาสในการพัฒนาตลาดใหม่ เพิ่มช่องทางจำหน่าย และสร้างความร่วมมือในการผลิตแบบเครือข่าย เช่น การสั่งซื้อวัตถุดิบร่วมกัน ลดต้นทุน รวมถึงการเรียนรู้ข้ามกลุ่ม (Cross-learning) ที่ทำให้กลุ่มวิสาหกิจเกิดความแข็งแกร่งทั้งในด้านของวัตถุดิบที่สามารถติดต่อขอวัตถุดิบจากเครือข่ายในพื้นที่เพื่อเข้ามาช่วยเหลือและสนับสนุน เกิดแนวคิดเปรียบเทียบ ต่อยอด หรือปรับใช้วิธีการใหม่ได้อย่างเหมาะสม (Chiriac & Frykedal, 2022)

2. ความสัมพันธ์ของปัจจัยเอื้อที่ส่งผลต่อกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จากการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่กลุ่มเป้าหมายมีการเน้นย้ำและกล่าวถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยเอื้อว่าเชื่อมโยงกับกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เสริมสร้างทั้งกระบวนการเรียนรู้ การดำเนินธุรกิจ การสร้างอาชีพและธุรกิจทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ นอกจากนี้ยังส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมีเทคโนโลยีช่วยบันทึกหรือสื่อสารความรู้ จากการพิจารณาจะพบว่าปัจจัยเอื้อมีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้และธุรกิจ อาจสืบเนื่องจากปัจจัยเอื้อทั้งด้านสถานที่ ความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม การบริหารจัดการ ความร่วมมือ ตลอดจนเครือข่ายและเทคโนโลยีล้วนทำหน้าที่เป็นกลไกสนับสนุนที่เสริมซึ่งกันและกัน (Mutually Reinforcing Factors) และส่งผลต่อการเกิดวงจรของการเรียนรู้ การพัฒนาอาชีพ และความเข้มแข็งของธุรกิจในระดับชุมชน ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Wenger (1998) ซึ่งกล่าวว่าการเรียนรู้ในชุมชนเกิดขึ้นจากบริบทที่สมาชิกมีส่วนร่วม มีความไว้วางใจ และมีเป้าหมายร่วมกัน การแลกเปลี่ยนความรู้จึงไม่ใช่เพียงการถ่ายทอดข้อมูล แต่เป็นกระบวนการที่หล่อหลอมกันผ่านกิจกรรมการทำงานจริง ในขณะเดียวกันปัจจัยเอื้อยังมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กับการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการพึ่งตนเอง สืบเนื่องจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีปัจจัยเอื้อชัดเจน เช่น ความไว้วางใจ ความใกล้ชิด การแบ่งปันความรู้ และการเรียนรู้จากการลงมือทำจริงจะสามารถส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ซึ่งช่วยให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสามารถพัฒนาทักษะใหม่ ๆ ได้ต่อเนื่องไม่หยุดอยู่กับการผลิตเพียงแบบดั้งเดิม ซึ่งสอดคล้องกับ Knowles (1980) ที่กล่าวว่าผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้ดีเมื่อเรียนรู้จากสถานการณ์จริง มีแรงจูงใจภายใน และมีบริบทที่ชัดเจน ซึ่งตรงกับลักษณะของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง (Experiential Learning) นอกจากนี้จากผลการศึกษายังพบว่า เมื่อความรู้ในกลุ่มได้รับการสะสมอย่างเป็นระบบ เช่น การจดบันทึกสูตร การถ่ายวิดีโอการสอน หรือการแชร์ข้อมูลผ่านไลน์กลุ่มจะนำไปสู่การสร้างคลังความรู้ของชุมชนที่ช่วยให้สมาชิกใหม่หรือคนรุ่นหลังสามารถเข้าถึงความรู้ได้ง่ายขึ้น โดยอาจอาศัยบทบาทของเทคโนโลยีต่อกระบวนการเรียนรู้ เช่น กลุ่มไลน์ เฟซบุ๊ก วิดีโอสาธิต หรือการประชุมออนไลน์ ซึ่งถือว่าเป็นอีกหนึ่งปัจจัยเอื้อที่ช่วยกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้เกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง แม้อยู่ต่างพื้นที่หรือมีข้อจำกัดด้านเวลา (Swan et al., 2002) มากไปกว่านั้นจากผลการศึกษายังชี้ให้เห็นว่าความรู้ที่แลกเปลี่ยนกันภายในกลุ่มไม่ได้หยุดอยู่แค่กระบวนการผลิต แต่ขยายไปสู่ความรู้ด้านธุรกิจ เช่น การตั้งราคา การคำนวณต้นทุน การออกแบบบรรจุภัณฑ์ หรือการเข้าถึงตลาดใหม่โดยมีเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นตัวช่วยสำคัญในการกระจาย

ข้อมูลและเพิ่มโอกาสทางธุรกิจ ซึ่งสอดคล้องกับ (Chiriach & Frykedal, 2022) ที่กล่าวว่าองค์กรที่สามารถนำความรู้มาบริหารจัดการได้ดีจะสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว และมีความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ดีกว่ากลุ่มที่ไม่มีระบบการจัดการความรู้

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าปัจจัยเอื้อไม่ได้มีผลเพียงด้านเดียวแต่ทำหน้าที่เป็นทั้งตัวกระตุ้น และตัวสนับสนุน ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การดำเนินธุรกิจที่มีคุณภาพและความยั่งยืน การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนจึงควรเน้นการเสริมสร้างปัจจัยเอื้อควบคู่กับการพัฒนาทักษะและระบบการบริหาร เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างสมดุล ทั้งนี้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีลักษณะเฉพาะที่ผสมผสานระหว่าง ความสัมพันธ์ทางสังคม และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้ไม่ได้เกิดเฉพาะในห้องอบรมหรือเวทีประชุม แต่ฝังตัวอยู่ในชีวิตประจำวัน ผ่านการทำงานร่วมกัน ความไว้วางใจ การสังเกต การลงมือทำ และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเรียบง่าย ซึ่งหากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีการส่งเสริมให้ปัจจัยเอื้อเหล่านี้เข้มแข็งขึ้นก็จะยิ่งทำให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสามารถพัฒนาตนเองและถ่ายทอดองค์ความรู้ได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้เชิงปฏิบัติ

1.1 พัฒนาพื้นที่เรียนรู้และบรรยากาศที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยน โดยการจัดให้มีพื้นที่กลางของกลุ่มวิสาหกิจสำหรับการทำงานร่วมกัน การประชุม หรือการฝึกอบรมภายในกลุ่ม ซึ่งการสนับสนุนให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เป็นกันเอง จะช่วยส่งเสริมการพูดคุย แบ่งปัน และเรียนรู้ร่วมกัน

1.2 ส่งเสริมการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง โดยกลุ่มวิสาหกิจอาจมีการจัดให้มีการฝึกสอนงานแบบพี่เลี้ยง (Mentor) หรือถ่ายทอดแบบรุ่นสู่รุ่นเพื่อรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น และสนับสนุนให้สมาชิกมีโอกาสสลับหน้าที่หรือหมุนเวียนงานเพื่อเพิ่มพูนทักษะรอบด้าน

1.3 ส่งเสริมให้กลุ่มวิสาหกิจใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือจัดการความรู้ โดยส่งเสริมการใช้กลุ่มไลน์ เฟซบุ๊ก หรือคลิพวิดีโอ เพื่อบันทึกขั้นตอนการผลิตหรือสูตรเฉพาะ นอกจากนี้มีการส่งเสริมสมาชิกให้สามารถเข้าถึงและใช้เทคโนโลยีเบื้องต้นได้ เช่น การถ่ายวิดีโอ ตัดต่อคลิป หรือการขายออนไลน์

1.4 ส่งเสริมการจัดทำแผนพัฒนาวิสาหกิจชุมชน เพื่อยกระดับระบบการบริหารจัดการภายใน การกำหนดบทบาทหน้าที่ให้ชัดเจนและยึดหยุ่นตามสถานการณ์ วางแผนด้านการเงินให้รัดกุม โปร่งใส และมีระบบบัญชีที่ตรวจสอบได้ง่าย และส่งเสริมการพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่ที่มีความเข้าใจทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีสมัยใหม่

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในแต่ละบริบท เช่น กลุ่มภาคประมง เกษตร หรือหัตถกรรม เป็นต้น

2.2 ควรศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มที่มีปัจจัยเอื้อครบถ้วนกับกลุ่มที่ยังขาดองค์ประกอบของปัจจัยเอื้อเพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างในความสำเร็จและความยั่งยืน

2.3 ควรศึกษาบทบาทของเยาวชนในกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการต่อยอดกลุ่มธุรกิจวิสาหกิจชุมชนในระยะยาว

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง การยกระดับเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดปัตตานี โดยส่งเสริมการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ ทักษะอาชีพและการแปรรูปอาหารทะเลตลอดห่วงโซ่คุณค่า ซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนการวิจัย ปีงบประมาณ 2567 ตามสัญญาเลขที่ A11F670135 จากหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

- Baumgartner, T., Strong, C. and Hensley, L. (2002). **Measurement issues in research. conducting and reading research in health and human performance**. New York: McGraw-Hill.
- Cheejaeng, S. (2008). Higher education and knowledge-based society. **Dusit Thani College Journal**, 2(2), 19-41. [In Thai]
- Chiriac, E. H. and Frykedal, K. F. (2022). Group work assessment intervention project—A methodological perspective. **Cogent Education**, 9(1), 2095885.
- Choenram, T. (2020). Learning organization: Action learning. **Journal of Research and Academics**, 3(1), 185-196. [In Thai]
- Community Enterprise Promotion Division. (2020). วิสาหกิจชุมชนดีเด่น ปี 2563 [Outstanding community enterprise of 2020]. Retrieved from <https://sceb.doae.go.th/wp-content/uploads/2025/05/วิสาหกิจชุมชนดีเด่นปี-2563.pdf> [In Thai]
- Creative and Innovative Entrepreneurship Program. (2016). **Southern theory: The global dynamics of knowledge in social science**. Sydney: Allen & Unwin.
- Entrepreneurial Selection Startup Program. (2016). **Knowledge management tools and techniques: Practitioners and experts evaluate KM solutions**. London: Routledge.
- Fukuyama, F. (1995). **Trust: The social virtues and the creation of prosperity**. New York: Free Press.
- Global Competitiveness Index Report. (2020). **Global competitiveness report special edition 2020: How countries are performing on the road to recovery**. Retrieved from https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf
- Kaewsuan, N., Sittichai, R. and Jeawkok, J. (2024). Enabling factors affecting knowledge transfer and business process of community enterprise groups in Thailand. **Journal of Information Science Theory and Practice (JISaP)**, 12(1), 1-20.
- Knowles, M. S. (1980). **The modern practice of adult education: from pedagogy to andragogy**. Cambridge: Cambridge University Press.

- Kolb, D. A. (1984). **Experiential learning: Experience as the source of learning and development**. New Jersey: Prentice Hall.
- Mettanont, W. (2017). Knowledge management for business viability of community enterprises. **Journal of Faculty of Applied Arts**, 9(1), 117-122. [In Thai]
- Nonaka, I., and Takeuchi, H. (1995). **The knowledge creating company: How Japanese companies create the dynamics of innovation**. New York: Oxford University Press.
- Office of Quality Development, Kasetsart University. (2020). การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการ
ถอดความรู้ [knowledge sharing and knowledge transfer]. Retrieved from
<https://qd.ku.ac.th/storage/files/news/0qThSMukT8xHbR1m46PcyrNDYM19BFkasDBLZxZW.pdf> [In Thai]
- Powell, R. A. and Single, H. M. (1996). Focus groups. **International Journal for Quality in Health Care**, 8(5), 499-504.
- Prasantree, N., Udom, C., and Butcheewan, P. (2024). The Development guidelines for the operation of local community enterprises: A study of community enterprise groups, Koh-Kret municipality, Nonthaburi province. **Journal of Multidisciplinary in Humanities and Social Sciences**, 7(1), 25-44.
- Qi, X. (2018). Social capital. In: Brian Turner et al. (Eds.), **The Wiley-Blackwell encyclopedia of social theory** (pp. 2125-2127). London: Wiley Blackwell.
- Small and Medium Industrial Institute. (2013). รายงานสถานการณ์วิสาหกิจขนาดกลางและ
ขนาดย่อม ปี 2554 และ 2555 [The situation of small and medium enterprises
report of 2011 and 2012]. Retrieved from <https://tdri.or.th/wp-content/uploads/2013/01/5461.pdf> [In Thai]
- Spink, A. and Cole, C. (2006). Introduction: New directions in human information behavior. **Information Science and Knowledge Management**, 8, 3-10.
- Srichan, T. and Kenaphoom, S. (2022). Self-reliance of community enterprises. **URU Journal of Integrated Sciences for Development**, 12(2), 1-16.
- Swan, J., Newell, S., Scarbrough, H. and Hislop, D. (2002). Knowledge management and innovation: Networks and networking. **Journal of Knowledge Management**, 6(1), 26-40.
- Wenger, E. (1998). **Communities of practice: Learning, meaning, and identity**. Cambridge: Cambridge University Press.
- World Economic Forum. (2025). **The Global risks report 2025 20th edition insight report**. Retrieved from https://reports.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2025.pdf